

Řád mizející přítomnosti

Tereza Kotěšovská

„Řeč je domem bytí.“ Touto větou z textu *O humanismu* otevírá Martin Heidegger úvahu o jazyce jako prostoru, ve kterém člověk obývá svět a skrze který se k němu vztahuje. Jazyk nepředstavuje pouze systém znaků určených k popisu reality. Uspořádává vztahy mezi věcmi, obrazy, pamětí a zkušeností. Věci získávají jména a společně s nimi i své místo v lidském vnímání světa.

Co se však děje ve chvíli, kdy symbol přestane fungovat jako pevný bod orientace? Když jazyk ztratí schopnost svět stabilizovat a obraz přestane být jistotou? Jeden z nejstarších obrazů vzniku jazyka vypráví o člověku, který prostřednictvím pojmenování uspořádává svět kolem sebe. Pojmenovat věc znamená vstoupit do vztahu. Znamená pokusit se zachytit něco, co se neustále proměňuje. Symbol tak nepředstavuje vysvětlení reality, ale způsob, jak v ní být přítomen i ve chvíli, kdy význam zůstává neuzavřený.

Tvorba Williama Kentridge vyrůstá právě z této zkušenosti pohyblivého a neustále proměňujícího se významu. Kresba v jeho práci nepůsobí jako definitivní forma, ale jako proces, v němž se myšlení teprve skládá do obrazu. Linie úhlů se vracejí ke stejným místům, překrývají se, mizí pod další vrstvou a znovu vystupují na povrch podobně, jako se lidská zkušenost ukládá prostřednictvím paměti a opakování. Každé gesto v sobě uchovává čas svého vzniku. Každé vymazání zanechává další stopu. Obraz se proměňuje v prostor neustálého pohybu významu, oscilující mezi přítomností a mizením.

Právě v tomto pohybu se znovu objevuje Heideggerova otázka bytí. Ne jako abstraktní filozofický problém, ale jako zkušenost člověka, který hledá orientaci ve světě proměnlivých obrazů, slov a stop. Kentridgeův ateliér, který sám popisuje jako „enlarged head,“ rozšířenou mysl, proto nepůsobí jako místo izolované tvorby, ale jako prostor, v němž se myšlení materializuje do obrazů, textů a pohybu. Rozepsané věty, knihy otevřené uprostřed stránky, modely nebo fragmenty scén vytvářejí prostředí neustálého hledání vztahů mezi jednotlivými částmi skutečnosti. Proces tvorby nezačíná definitivní ideou, ale pohybem, blouděním a „productive procrastination,“ během níž se význam postupně formuje skrze asociaci, montáž a rytmus práce.

Divadelnost dává tomuto procesu konkrétní podobu. Prostor se proměňuje ve scénu, na níž obraz nikdy nezůstává nehybný a význam nikdy nezískává definitivní tvar. Figury, stíny, texty nebo zvuk vstupují do vzájemných vztahů podobně jako role v dramatické kompozici. Člověk se neocitá před hotovým obrazem, ale uvnitř struktury, která člověka neustále uvádí do pohybu mezi jednotlivými významy, mezi pamětí a přítomností, mezi tím, co lze vyslovit, a tím, co každému pojmenování stále uniká.

V této oscilaci mezi jazykem, obrazem a gestem se objevuje i určitá shakespearovská logika světa, kde každé slovo otevírá další význam a každé ano už v sobě nese ozvěnu možného ne.